

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان‌شناسی همگانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی

عنوان پایان‌نامه
استعاره‌های مفهومی حوزه شادی و لذت از منظر معنی‌شناسی شناختی،
یک تحلیل پیکره‌مدار

استاد راهنما

دکتر آرزیتا افراشی

استاد مشاور

دکتر سید مصطفی عاصی

پژوهشگر

مهدیس زورورز

۱۳۹۲-۱۳۹۳

...حسی است مبهم
در قلبم
و من
لبریز از این احساس
دوستش می دارم...
زلالی اش را، پاکی اش را
بسیار...
نمی دانم چه بگویم، چگونه بگویم
از بزرگی عزیزی که امروز
تنها در چند خط
و
در صفحه‌ای
باید
بزرگی وجودشان را به تصویر بکشم...
که هر چه گویم
کم گفته‌ام...
تلاشم بی نتیجه است
قلم کم می گذارد...
تنها می گویم
شما خوبان
نه در این صفحات
که در صفحه ی دلم
در قلبم
حک شده‌اید...

سرکار خانم دکتر آریتا افراشی از شما صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نکردید و راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتید. بی‌گمان همه آنچه در این راه کسب کرده‌ام، بیش از دانش آکادمیک، درسی بود که از انسانیت، نگاه دقیق و نکته‌سنجی‌های موشکافانه شما گرفتم، که این راه پر فراز و فرود را برایم هموار ساخت و با آرامش به مقصدم رساند... همچنان احساس می‌کنم «سپاس» واژه کوچکی است برای پاسخ به این همه درایت و محبت شما...

از استاد عزیز و دلسوز جناب آقای دکتر سید مصطفی عاصی، رئیس پژوهشکده زبان‌شناسی نیز بی‌نهایت تشکر می‌کنم که با تلاش‌های دلسوزانه و بی‌دریغشان راه را برایم هموار ساختند و زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند.

همچنین از جناب آقای دکتر احمد صفار مقدم، استاد شریف و فرزانه‌ام که زحمت داوری این رساله را عهده‌دار شدند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

جناب آقای دکتر یحیی مدرسی استاد دوست داشتنی و ارجمندم، با همه وجود و از عمق دلم قدردان زحمات شما هستم، چرا که شما هم در مقام استادی و هم به عنوان یک دوست، همیشه همراه و هم‌قدم من بودید و با همه بزرگواری‌تان هیچ راهنمایی و محبتی را از من دریغ نکردید... از دوست عزیزم کامیار جولایی مراتب سپاس و قدردانی را به جا می‌آورم که در همه این مدت، مهربانانه و مشفقانه در هر شرایطی همراهم بود و از هیچ کوششی در به ثمر رساندن این رساله فروگذار نکرد...

...و اما استادی که ...

وجودش شادی‌بخش و صفایش مایه آرامش من است. استاد هنرمندی که لحظاتم را دگرگون ساخت و خاطراتش را برایم جاودانه...

آموزگاری که برایم زندگی، بودن، چگونه بودن و انسان بودن را معنا کرد...

شما برایم یگانه بودید و یگانه خواهید ماند...

دوست دارم نشان سپاسم را از عمق وجودم تقدیمتان کنم، بی‌اختیار اشک از چشمانم جاری می‌شود و زلال‌تر از آن هیچ در چنته ندارم...

استاد تکرارناپذیرم

جناب دکتر حامد عبدی

از شما ممنونم...

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات شما را سپاس گوید...

مادر و پدر عزیزم

همه این بیست سالی که تحصیل کردم به پشتوانه محبت شما بود. فراموش نمی‌کنم که شرایط را
برایم فراهم کردید تا در آرامش و به دور از هر دغدغه‌ای درس بخوانم. امروز که جلسه دفاعم را
پشت سر می‌گذارم، همه قوت قلبم حضور شماست که دورادور و نزدیک حمایت می‌کنید. قطعاً
نمی‌توانم از شما تشکر کنم...

اما این ثمره همه سال‌های تحصیل من است... تقدیم شما...

استعاره‌های مفهومی حوزه شادی و لذت از منظر معنی‌شناسی شناختی، یک تحلیل پیکره‌مدار

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی استعاره‌های مفهومی عواطف شادی و لذت در پیکره‌ای نمونه از زبان فارسی می‌پردازد. در این پژوهش تلاش شده است تا با بهره‌گیری از پایگاه داده‌های زبان فارسی، پیکره‌ای از متون نوشتاری زبان فارسی معاصر که شباهت بیشتری به زبان روزمره سخنوران دارد، نمونه‌گیری و سپس استعاره‌های مفهومی از آن استخراج گردد. این پیکره نمونه شامل ۱۴ متن از نویسندگان معاصر نظیر «هدایت»، «نفیسی»، «دانشور»، «آل احمد»، «اسلامی-ندوشن»، «ابراهیمی»، «دهخدا»، «پزشک‌زاد»، «چوبک»، «کسروی»، «افغانی»، «محمود»، «حجازی» و «گلستان» می‌باشد. پس از مطالعه پیکره، نگارنده موفق به استخراج ۴۵۱ مورد استعاره مفهومی در قالب ۵۵ نگاشت‌نام شد. سپس تلاش شد تا پر بسامدترین نگاشت‌های استعاری و پر بسامدترین حوزه‌های مبدأ مربوط به عواطف شادی و لذت تعیین گردد و در مجموع با توجه به یافته‌های پیکره‌ای مشخص شود که فارسی‌زبانان بیشتر از چه حوزه‌های مبدأیی برای بیان مفاهیم شادی و لذت بهره می‌برند. در خلال این پژوهش، نگارنده به دلیل بهره‌گیری از پیکره در تحلیل استعاره‌های مفهومی به نتایج درخور توجهی دست یافت. از آن جمله تعیین حوزه‌های مبدأ و نگاشت‌نام‌های متداولی بود که در ساخت استعاره‌های شادی و لذت به کار می‌روند. برای مثال مشخص گردید که حوزه‌های مبدأ شیء، ماده و عمل پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ در پیکره هستند که برای بیان هر دو حوزه شادی و لذت به کار می‌روند. همچنین مقایسه‌ای میان استعاره‌های مفهومی حوزه شادی در دو زبان انگلیسی و فارسی انجام گرفت و در نهایت به مقایسه میان استعاره‌های مفهومی عواطف شادی و لذت بر پایه داده‌های پیکره‌ای در زبان فارسی پرداخته شد.

واژه‌های کلیدی: معنی‌شناسی شناختی، استعاره مفهومی، عواطف، شادی، لذت، تحلیل پیکره‌مدار.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ب	عنوان پایان نامه.....
د	سپاس‌گزاری.....
ح	فهرست مطالب.....
ن	فهرست جدول‌ها.....
س	فهرست نمودار.....
ز	چکیده فارسی.....
۱	۱. فصل اول، کلیات پژوهش.....
۲	۱.۱. مقدمه.....
۳	۲.۱. مسأله پژوهش.....
۵	۳.۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....
۶	۴.۱. جنبه جدید بودن و نوآوری در پژوهش.....
۶	۵.۱. سؤالات پژوهش.....
۷	۶.۱. فرضیات پژوهش.....
۷	۷.۱. روش‌شناسی پژوهش و روش گردآوری داده‌ها.....
۷	۸.۱. سازمان بندی پژوهش.....
۹	۹.۱. موانع پژوهش.....
۱۰	۲. فصل دوم، پیشینه پژوهش.....
۱۱	۱.۲. مقدمه.....
۱۲	۲.۲. استعاره مفهومی در مطالعات غربی.....
۱۲	۱.۲.۲. ردی (۱۹۷۹).....
۱۳	۲.۲.۲. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰).....
۱۴	۳.۲.۲. لیکاف (۱۹۸۶).....

- ۱۴..... ۴.۲.۲. لیکاف (۱۹۹۳).
- ۱۴..... ۵.۲.۲. لیکاف و جانسون (۱۹۹۹).
- ۱۵..... ۶.۲.۲. بارسلونا (۲۰۰۰).
- ۱۵..... ۷.۲.۲. کووچش (۲۰۱۰ [۲۰۰۲]).
- ۱۶..... ۳.۲. استعاره مفهومی در آثار فارسی زبانان.
- ۱۶..... ۱.۳.۲. ساسانی (۱۳۸۲).
- ۱۶..... ۲.۳.۲. رضایی (۱۳۸۲).
- ۱۷..... ۳.۳.۲. کریمی (۱۳۹۱).
- ۱۷..... ۴.۲. استعاره‌های حوزه عواطف در مطالعات غربی.
- ۱۷..... ۱.۴.۲. والتینا ابرسیان (۱۹۹۷).
- ۱۸..... ۲.۴.۲. ویرژییکا (۲۰۰۹).
- ۱۸..... ۵.۲. استعاره‌های حوزه عواطف در مطالعات ایرانی.
- ۱۸..... ۱.۵.۲. افراشی (۲۰۱۱).
- ۱۹..... ۲.۵.۲. پیرزاد، پاژخ، حیاتی (۲۰۱۲).
- ۲۰..... ۳.۵.۲. افراشی و مقیمی‌زاده (۱۳۹۱).
- ۲۰..... ۶.۲. استعاره‌های حوزه شادی و لذت در مطالعات غربی.
- ۲۰..... ۱.۶.۲. کووچش (۱۹۹۱).
- ۲۱..... ۲.۶.۲. نینگ یو (۱۹۹۵).
- ۲۲..... ۳.۶.۲. کووچش (۲۰۰۸).
- ۲۲..... ۴.۶.۲. پایلی چن (۲۰۱۰).
- ۲۲..... ۵.۶.۲. خیائولیو و گودونگ ژائو (۲۰۱۳).
- ۲۳..... ۷.۲. مطالعات معنی شناختی با رویکرد بیکره‌ای در غرب.
- ۲۵..... ۱.۷.۲. گریس و استفانوویچ (۲۰۰۶).
- ۲۵..... ۲.۷.۲. گلین و فیشر (۲۰۱۰).
- ۲۶..... ۳.۷.۲. مکنری و هاردی (۲۰۱۲).

۲۶	۸.۲ مطالعه استعاره با رویکرد پیکره‌ای در غرب
۲۷	۱.۸.۲. دینان و پاتر (۲۰۰۴)
۲۸	۲.۸.۲. دینان (۲۰۰۵)
۳۱	۳.۸.۲. استفانوویچ و گریس (۲۰۰۶)
۳۲	۴.۸.۲. استفانوویچ (۲۰۰۶)
۳۳	۵.۸.۲. یان، نویل و ولف (۲۰۱۰)
۳۴	۹.۲ رویکرد پیکره‌ای به مطالعه استعاره‌های حوزه شادی و لذت در مطالعات غربی
۳۴	۱.۹.۲. استفانوویچ (۲۰۰۴)
۳۴	۲.۹.۲. تئودور وپولو (۲۰۰۸)
۳۵	۳.۹.۲. تیساری (۲۰۰۸)
۳۵	۴.۹.۲. العابد الحق و الشریف (۲۰۰۸)
۳۶	۱۰.۲ رویکرد پیکره‌ای به مطالعه استعاره‌های مفهومی در آثار فارسی زبانان
۳۷	۱.۱۰.۲. معصومی و کردبچه (۱۳۸۹)
۳۸	۲.۱۰.۲. احمدی (۱۳۸۹)
۳۸	۳.۱۰.۲. جهانگردی و طاهری (۱۳۹۰)
۳۹	۴.۱۰.۲. حسامی (۱۳۹۰)
۴۰	۵.۱۰.۲. افراشی و صامت (۱۳۹۱)
۴۱	۶.۱۰.۲. افراشی، حسامی و سالاس (۱۳۹۱)
۴۱	۷.۱۰.۲. دیلمقانی (۱۳۹۱)
۴۲	۱۱.۲. نتیجه‌گیری
۴۳	۳. فصل سوم، مبانی نظری
۴۴	۱.۳. مقدمه
۴۴	۲.۳. علم شناخت
۴۵	۳.۳. زبان‌شناسی شناختی
۴۵	۴.۳. دستور شناختی

- ۵.۳.۵. معنی‌شناسی شناختی..... ۴۶
- ۱.۵.۳. مقوله‌بندی و پیش‌نمونه‌ها..... ۴۶
- ۲.۵.۳. فضاهای ذهنی و آمیزه مفهومی..... ۴۷
- ۳.۵.۳. مجاز..... ۴۹
- ۴.۵.۳. استعاره مفهومی در مقابل استعاره زبانی..... ۴۹
- ۱.۴.۵.۳. حوزه مبدأ و مقصد..... ۵۱
- ۲.۴.۵.۳. نگاهت..... ۵۲
- ۳.۴.۵.۳. اصل تغییرناپذیری..... ۵۳
- ۴.۴.۵.۳. یک‌سویگی..... ۵۳
- ۵.۴.۵.۳. انگیزش تجربی..... ۵۴
- ۶.۴.۵.۳. طبقه‌بندی استعاره‌ها..... ۵۵
- ۶.۳. کارکرد دستگاه مفهوم سازی ذهن..... ۵۵
- ۷.۳. مفاهیم عاطفی..... ۵۶
- ۱.۷.۳. مفهوم شادی و لذت..... ۵۹
- ۲.۷.۳. بررسی واکنش‌های مغز به هنگام تجربه احساس شادی و لذت..... ۶۰
- ۳.۷.۳. چگونگی شکل‌گیری احساس شادی در کودکان..... ۶۱
- ۸.۳. استعاره و فرهنگ..... ۶۲
- ۱.۸.۳. استعاره‌های شادی در فرهنگ..... ۶۳
- ۹.۳. قلمرو استعاره در این پژوهش..... ۶۴
- ۱۰.۳. رویکرد پیکره‌ای به مطالعه استعاره..... ۶۵
- ۱.۱۰.۳. زبان‌شناسی پیکره‌ای..... ۶۵
- ۲.۱۰.۳. رویکرد شناختی نسبت به زبان‌شناسی پیکره‌ای..... ۶۶
- ۳.۱۰.۳. استعاره در مطالعات پیکره‌ای..... ۶۷
- ۴.۱۰.۳. انواع پیکره‌ها..... ۶۷
- ۵.۱۰.۳. شمّ و مشاهده..... ۷۰

۷۰	۶.۱۰.۳. رویکرد پیکره‌بنیاد و رویکرد پیکره‌مدار.....
۷۱	۷.۱۰.۳. نمایانگر بودن.....
۷۱	۸.۱۰.۳. روش.....
۷۲	۹.۱۰.۳. استفاده از پیکره‌ها در تحلیل استعاره.....
۷۳	۱۱.۳. جمع‌بندی.....
۷۴	۴. فصل چهارم، تحلیل داده‌ها.....
۷۵	۱.۴. مقدمه.....
۷۵	۲.۴. شیوه‌های استخراج استعاره‌ها از درون پیکره.....
۷۶	۱.۲.۴. جستجوی دستی.....
۷۶	۲.۲.۴. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مبدأ.....
۷۷	۳.۲.۴. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مقصد.....
۷۸	۴.۲.۴. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مبدأ و مقصد.....
۷۹	۳.۴. مروری بر اهداف پژوهش.....
۷۹	۴.۴. معرفی روش پژوهش.....
۸۲	۵.۴. پایگاه داده‌های زبان فارسی.....
۸۳	۶.۴. تحلیل داده‌ها.....
۸۳	۱.۶.۴. معرفی پیکره.....
۸۵	۲.۶.۴. بسامد وقوع انواع نگاشت‌نام‌ها.....
۸۵	۱.۲.۶.۴. نگاشت‌نام‌های حوزه شادی.....
۹۳	۲.۲.۶.۴. نگاشت‌نام‌های حوزه لذت.....
۹۹	۳.۶.۴. بسامد وقوع حوزه‌های مبدأ.....
۹۹	۱.۳.۶.۴. حوزه‌های مبدأ در ساخت استعاره‌های حوزه شادی.....
۱۰۱	۲.۳.۶.۴. حوزه‌های مبدأ در ساخت استعاره‌های حوزه لذت.....
۱۰۲	۷.۴. جمع‌بندی.....
۱۰۴	۵. فصل پنجم، نتیجه‌گیری.....

۱۰۵	۱.۵	مقدمه
۱۰۶	۲.۵	پاسخ به پرسش‌ها و محک فرضیه‌ها
۱۰۷	۳.۵	نتایج فرعی
۱۰۷	۱.۳.۵	استعاره و فرهنگ
۱۱۰	۲.۳.۵	اصل یکسوگی و سطوح عینیت و انتزاع
۱۱۱	۳.۳.۵	جایگاه شادی و لذت
۱۱۲	۴.۳.۵	مقایسه استعاره‌های حوزه‌ی شادی در انگلیسی و فارسی
۱۱۶	۵.۳.۵	مقایسه حوزه‌های مبدأ عواطف شادی و لذت
۱۱۹	۴.۵	پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی
۱۲۱	۵.۵	کاربردهای پژوهش
۱۲۱	۱.۵.۵	نظری
۱۲۱	۲.۵.۵	کاربردی
۱۲۳		پیوست
۱۵۸		فهرست منابع فارسی
۱۶۱		فهرست منابع انگلیسی
۱۷۰		واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۱۷۵		واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۱۷۹		چکیده انگلیسی

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۴-۱ کلیدواژه.....	۸۰
جدول ۴-۲ معرفی پیکره پژوهش.....	۸۴
جدول ۴-۳ نگاشت نام‌های حوزه شادی.....	۸۶
جدول ۴-۴ نگاشت نام‌های استعاره‌های حوزه لذت.....	۹۳
جدول ۴-۵ پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های حوزه شادی.....	۹۹
جدول ۴-۶ پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های حوزه لذت.....	۱۰۱
جدول ۵-۱ معرفی نگاشت نام‌های حوزه شادی.....	۱۱۲
جدول ۵-۲ مقایسه حوزه‌های مبدأ مشترک عواطف شادی و لذت.....	۱۱۷

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۸۵.....	نمودار ۱-۴ معرفی پیکره پژوهش.....
۸۷.....	نمودار ۲-۴ نگاشت نام‌های حوزه شادی.....
۹۴.....	نمودار ۳-۴ نگاشت نام‌های استعاره‌های حوزه لذت.....
۱۰۰.....	نمودار ۴-۴ پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های حوزه شادی.....
۱۰۱.....	نمودار ۵-۴ پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های حوزه لذت.....

فصل اول
کلیات پژوهش

۱.۱. مقدمه

تا پیش از دهه ۹۰ میلادی، زبان‌شناسی نقشگرا^۱ به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها هیچ وجه اشتراکی با زبان‌شناسی پیکره‌ای نداشت، چرا که در پژوهش‌های این مکتب از زبان‌شناسی، داده‌ها بر پایه شمّ زبانی و مثال‌های ساختگی یا در نهایت تعداد محدودی مثال‌های واقعی استوار بود. اما از دهه ۹۰ میلادی به بعد، با گسترش و بهره‌گیری از قابلیت‌های رایانه‌ای در به کارگیری پیکره‌ها، این روش‌ها جای خود را به استفاده از پیکره‌ها دادند (مکنری^۲ و هاردی^۳، ۲۰۱۲: ۱۸۸).

امروزه در دنیا پژوهش‌های فراوانی در حال انجام است که به نوعی نقطه تلاقی روش‌های پیکره‌ای و زبان‌شناسی محسوب می‌شوند، تا آنجا که استفاده از پیکره‌ها در تحلیل‌های معناشناختی و نحوی به امری ضروری بدل شده است. یکی از روزآمدترین این روندها، استفاده از پیکره‌ها در حوزه نظریه استعاره مفهومی است.

این نظریه که با انتشار کتاب *استعاره، چیزی که با آن زندگی می‌کنیم*^۴ (۱۹۸۰) اثر لیکاف و جانسون^۵ مطرح شد و جان تازه‌ای در مطالعات معنی‌شناختی، به ویژه معنی‌شناسی شناختی دمید، به تمایز میان نگاه سنتی به استعاره به عنوان ابزاری آرایه‌ای و نگاه جدید به عنوان یک ساز و کار ذهنی انجامید و نشان داد که استعاره‌های مفهومی چنان در زبان روزمره فراگیر هستند که سخنوران از وجود آن‌ها بی‌اطلاعند.

^۱ مکنری و هاردی (۲۰۱۲: ۱۶۸) نقشگرایی (Functionalism) را در مفهوم وسیع آن در نظر گرفته‌اند که زبان‌شناسی شناختی نیز بخشی از آن در نظر گرفته شده است.

^۲ T. MacEnery

^۳ A. Hardie

^۴ *Metaphors We Live By*

^۵ G. Lakoff & M. Johnson

از سوی دیگر، در دو دهه اخیر حوزه عواطف^۱ تنها هدف مطالعه در روان‌شناسی، فلسفه، جامعه‌شناسی، قوم‌شناسی و زبان‌شناسی نبوده‌است، بلکه عمدتاً در مطالعاتی که توسط محققانی که یک رویکرد میان رشته‌ای مانند زبان‌شناسی شناختی را دنبال می‌کنند نیز مورد بررسی قرار گرفته است. آنها در تلاش‌هایشان جدایی زبان و عواطف را که یک رویکرد همگانی است، مورد انتقاد قرار داده‌اند. در این رویکرد، زبان از نزدیک و به طور پویا و فعال با عواطف و شناخت پیوند دارد. بنابراین زبان دیگر آینه دنیای عواطف نیست، بلکه فعالانه آن را می‌سازد و دوباره هم می‌سازد (کریمی، ۱۳۹۱: ۲۶).

در سال‌های اخیر مطالعات فراوانی انجام شده است تا چارچوب نظریه استعاره مفهومی را در زبان روزمره به کار گیرند و فرضیات آن را محک بزنند. این مطالعات به استفاده از روش‌های پیکره‌ای در این دست از مطالعات انجامیده است. این رویکرد به مطالعه عواطف از منظر معنی‌شناسی شناختی نیز راه پیدا کرده است.

پژوهش حاضر نیز به مطالعه پیکره‌ای عواطف حوزه شادی و لذت در زبان فارسی پرداخته است که از طریق آن می‌توان به شناخت بهتر حوزه عواطف در میان فارسی‌زبانان و نظام ذهنی سخنوران فارسی‌زبان دست یافت.

۲.۱. مسأله پژوهش

با رویکرد جدید به استعاره در چند دهه اخیر، مطالعه درباره استعاره مفهومی از موضوعات پژوهشی پرتعداد در زبان‌شناسی امروز محسوب می‌شود. تحلیل انواع استعاره‌های مفهومی در با مقایسه با رویکرد سنتی نسبت به این مقوله که بیشتر در حوزه ادبیات رواج داشت، از ارکان مطالعات زبان‌شناختی محسوب می‌شود. اما مسأله درخور توجه، نحوه گردآوری داده‌ها در این دست پژوهش‌ها است.

تا پیش از ایجاد پیکره‌های زبانی و بهره‌گیری از امکانات رایانشی در مطالعات زبانی، رویکرد محققان حوزه استعاره به گردآوری داده مبتنی بر دو روش غالب بود: ۱. استفاده پژوهشگر از شم زبانی خود یا شرکت‌کنندگان در تحقیق؛ چنانچه رویکرد غالب در بیشتر پژوهش‌های زبان فارسی

^۱ Emotions

بوده است؛^۲ بهره‌گیری از پرسش‌نامه‌های روان‌شناختی؛ بدین ترتیب که شرکت‌کنندگان در تحقیق از طریق متونی ساختگی در معرض داده‌های استعاری و غیراستعاری قرار می‌گرفتند و با استفاده از سؤالاتی از پیش طرح‌شده، واکنش آن‌ها نسبت به مواردی معین سنجیده می‌شد. این رویکرد اغلب محققان حوزه استعاره‌ی مفهومی و نیز زبان‌شناسان شناختی به جمع‌آوری داده‌ها بود (دینان^۱، ۲۰۰۸: ۱۵۱). دینان (همان) معتقد است استفاده از شمّ زبانی و یا پرسش‌نامه‌ها روش‌های مناسبی جهت بازنمایی واقعیات زبان و کارکرد آن نمی‌باشند و جمله‌های گردآوری شده از این طریق اغلب دارای معانی و ساختار نحوی-واژگانی غیرمتعارف می‌باشند. علاوه بر این، داده‌های ساختگی اغلب در قالب جمله و یا حداکثر یک بند می‌باشد که در گفتمان عادی کمتر مشاهده می‌شود و این خود باعث ایجاد ابهام می‌شود (همان: ۱۵۲).

این سه مشکل یعنی استفاده از داده‌های ساختگی، ارائه بافت محدود و وجود ابهام که با یکدیگر پیوند نزدیک دارند در تحقیقات پیشین به خوبی مشهود بود.

امروزه در کشور ما به همت متخصصان در ایجاد پیکره‌های زبان فارسی امکان بسط رویکرد پیکره‌ای به مطالعات زبانی، از جمله حوزه استعاره فراهم آمده است. از گسترده‌ترین و پرامکانات‌ترین این پیکره‌ها پایگاه داده‌های زبان فارسی^۲ است که به کوشش دکتر سید مصطفی عاصی در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی طراحی شد. این پایگاه که در این پژوهش نیز منبع استخراج داده‌ها قرار گرفته است، در واقع مجموعه‌ای از پیکره‌های متنوع است که کاربران برپایه نیاز و هدف پژوهش خود می‌توانند پیکره مناسب را از آن برگزینند. این پایگاه با وجود حجم عظیمی از داده‌های زبانی که به ۱۰۰ میلیون واژه می‌رسد، دارای ساختاری بسامان و منطقی است که در آن امکان هر نوع جستجو (واژگانی، مفهومی، تلفظی و...) و تهیه انواع گزارش‌ها (واژگانی، آماری، بسامدی و...) فراهم می‌باشد.

در مجموع با توجه به آنچه گفته شد، استفاده از پیکره‌های رایانه‌ای، راه حلی است برای برطرف ساختن معضلاتی که برشمرده شد.

^۱ A. Deignan

^۲ <http://pldb.ihcs.ac.ir>

۳.۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

چنانچه در بخش پیش گفته شد، تحلیل انواع استعاره‌های مفهومی از ضروریات مطالعات زبان-شناختی زبان فارسی محسوب می‌شود، و از سوی دیگر ضرورت رویکردی پیکره‌مدار در این دست پژوهش‌ها به تفصیل مورد بحث قرار گرفت.

امروزه مطالعه در حوزه عواطف از اهمیت زیادی در زبان‌شناسی شناختی برخوردار است و مورد توجه بسیاری از زبان‌شناسان این حوزه قرار گرفته‌است؛ از جمله: یو^۱ (۱۹۹۵)، امانتیان^۲ (۱۹۹۷)، کوچش^۳ (۲۰۰۸)، ویرژیکیکا^۴ (۲۰۰۹) و افراشی (۲۰۱۱). توجه به رابطه عواطف و زبان از این اندیشه سرچشمه می‌گیرد که ارتباطات بشر همواره از افکار و احساسات او تأثیر می‌پذیرد و شناخت و عواطف، هم بر تعاملات اجتماعی تأثیر می‌گذارد و هم از آن تأثیر می‌گیرد. این کل مسأله‌ای است که عواطف را وارد مطالعات زبان‌شناسی می‌کند (افراشی، ۲۰۱۱).

همچنین به اعتقاد دینان (۲۰۰۵)، درک صحیح از نحوه به کارگیری استعاره در بافت‌های مختلف از اهمیت بسیار چه برای تحقیقات زبان‌شناسی کاربردی و چه تدوین متون آموزشی زبان برخوردار است. او باور دارد نظریه استعاره مفهومی دارای جنبه‌هایی است که الگوهای نظری به توضیح آنها نپرداخته‌اند و تنها با بهره‌گیری از شیوه‌های پیکره‌ای است که جنبه‌های جدیدی از این حوزه نمایان خواهد شد، چنانچه در آثار پژوهشگرانی نظیر چارتریس بلک^۵ (۲۰۰۴)، کامرون^۶ و دینان (۲۰۰۳) و کولر^۷ (۲۰۰۲) مشاهده می‌کنیم.

بهره‌گیری از پیکره‌زبانی در این پژوهش نه تنها ما را در رفع معضلات یادشده در رویکردهای پیشین به جمع‌آوری داده یاری می‌رساند، بلکه امکان بررسی بسامدی استعاره‌های مفهومی نیز فراهم می‌آید. در این بررسی بسامدی تقدم و تأخر و اهمیت شناختی انواع استعاره‌های مفهومی شادی و لذت روشن خواهد شد.

1 N. Yu

2 M. Emanatian

3 Z. Kövecses

4 A. Wierzbicka

5 J. Charteris-Black

6 L. Cameron

7 V. Koller

۴.۱. جنبه جدید بودن و نوآوری در پژوهش

به همت متخصصان ایرانی در ایجاد پیکره‌های زبانی، رویکرد پیکره‌ای به مطالعه زبان فارسی در سال‌های اخیر پیشرفت چشمگیری داشته و مورد استقبال اندیشمندان علم زبان‌شناسی قرار گرفته است. از سوی دیگر مطالعه در باب استعاره مفهومی و ارتباط آن با حوزه عواطف از موضوعات پرطرفدار در زبان‌شناسی امروز دنیا محسوب می‌شود و در زبان فارسی نیز با اقبال مواجه شده است. اما شیوه گردآوری داده‌ها در این دست پژوهش‌ها اغلب مبتنی بر شمّ زبانی پژوهشگران بوده است که چنانچه شرح آن داده شد، نارسایی‌هایی پیش رو دارد. نگارنده تا به امروز با پژوهش‌های متعددی که با رویکردی پیکره‌ای به مطالعه استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی پردازند، مواجه نشده است. اندک مواردی هم که مشاهده شد به دلیل عدم استفاده از روش‌های پیکره‌ای و یا محدود بودن حجم پیکره، با یک رویکرد پیکره‌مدار تمام‌عیار فاصله داشت (برای مثال کریمی (۱۳۹۱)). بنابراین جای خالی پژوهشی پیکره‌مدار در حوزه استعاره‌های مفهومی عواطف در زبان فارسی به وضوح احساس می‌شود.

۵.۱. سؤالات پژوهش

۱. در یک تحلیل پیکره‌مدار در زبان فارسی، پربسامدترین نگاشت‌نام‌ها برای بیان استعاری احساس شادی کدام است؟
۲. در یک تحلیل پیکره‌مدار در زبان فارسی، پربسامدترین نگاشت‌نام‌ها برای بیان استعاری احساس لذت کدام است؟
۳. در یک تحلیل پیکره‌مدار در زبان فارسی، پربسامدترین حوزه مبدأ برای ساخت استعاره‌های شادی کدام است؟
۴. در یک تحلیل پیکره‌مدار در زبان فارسی، پربسامدترین حوزه‌ی مبدأ برای ساخت استعاره‌های لذت کدام است؟

۶.۱. فرضیه‌های پژوهش

۱. از آنجا که حوزه ملموس «شیء» با بسامد بالا در نگاشت‌های استعارای رایج به کار می‌رود، پیش‌بینی می‌شود که نگاشت‌نام [شادی شیء است] از بیشترین بسامد وقوع در پیکره برای بیان احساس شادی برخوردار باشد.
۲. از آنجا که حوزه ملموس «شیء» با بسامد بالا در نگاشت‌های استعارای به کار می‌رود، پیش‌بینی می‌شود که نگاشت‌نام [لذت شیء است] از بیشترین بسامد وقوع در پیکره برای بیان احساس لذت برخوردار باشد.
۳. از آنجا که مفهوم «شیء» از مفاهیم طرحواره‌ای بنیادی در ذهن می‌باشد، پیش‌بینی می‌شود که این حوزه مبدأ از بیشترین بسامد در شکل‌گیری نگاشت‌های استعارای برای بیان احساس شادی برخوردار باشد.
۴. از آنجا که مفهوم «شیء» از مفاهیم طرحواره‌ای بنیادی در ذهن انسان می‌باشد، پیش‌بینی می‌شود که این حوزه مبدأ از بیشترین بسامد در شکل‌گیری نگاشت‌های استعارای برای بیان احساس لذت برخوردار باشد.

۷.۱. روش‌شناسی پژوهش و روش گردآوری داده‌ها

پژوهش حاضر به روش تحلیل محتوا انجام می‌پذیرد و چون پژوهش از نوع پیکره‌مدار است، روش انجام را می‌توان با عنوان استقرایی معرفی کرد؛ یعنی تعمیم‌ها و طبقه‌بندی‌ها بر مبنای داده‌های گردآوری شده و پس از تحلیل داده‌ها ارائه می‌گردند.

۸.۱. سازمان‌بندی پژوهش

فصل اول به بیان کلیات پژوهش اختصاص دارد. نگارنده در این بخش ضمن طرح مسأله اساسی پژوهش، به اهمیت و ضرورت انجام چنین پژوهشی می‌پردازد و جنبه‌های جدید و نوآورانه‌ای که آن را از پژوهش‌های پیش از خود متمایز می‌سازد، بر می‌شمارد. در گام بعد، نگارنده اقدام به طرح سؤالاتی می‌کند که او را به انجام چنین پژوهشی واداشته و سپس فرضیاتی را بیان می‌نماید و در پایان، موانع موجود بر سر راه این پژوهش را به اختصار شرح می‌دهد.